

Sendikal Mücadelede Tüketici Boykotları

Yıldırım KOÇ

Araştırmacı/Yazar

Ekonomik krizin giderek daha da derinleştiği ve işçi haklarının ve sendikal hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesinin önündeki engellerin artırıldığı koşullarda, bazı işyerlerindeki işçilerin elindeki etkili araçlardan biri, "tüketici boykotu"dur. İşçi haklarına saygı göstermeyen şirketlerin ürünleri ve sunduğu hizmetler boykot edilebilir.

İşçi sınıfı (işçi, memur, sözleşmeli personel) Türkiye'de günümüzde gelir getirici bir işte çalışanların yaklaşık yüzde 75'ini oluşturmaktadır. İşçi olmak için çaba gösteren işsizler ile Emekli Sandığı ve SSK emeklileri ve dul ve yetimleri dikkate alındığında, Türkiye'de halkın yüzde 80'inden fazlasının işçi sınıfı ve çevresindeki kesimlerden oluştuğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, bu büyük kitlenin elinde, tüketici boykotları silahı vardır. Ancak bu araç bugüne kadar istenilen etki de kullanılmamıştır. Tüketici boykotu yapılan bazı işyerleri, boykota karşı bir önlem olarak, sattıkları ürünlerin veya sundukları hizmetin fiyatlarını indirdiklerinde, birçok işçi ve ailesi, kendi sınıf kardeşlerinin mücadelesini hiçe sayarak, bu ürünlere yönelmiştir. Ülkemizde sınıf bilincinin ve sınıf dayanışmasının gelişmesiyle birlikte, işçilerin

tüketici olarak gücünün etkili bir biçimde kullanılabilmesi mümkün olacaktır.

Türkiye'de sendikalar tüketici boykotlarını önce 1960'lı yıllarda esnafa, diğer bir deyişle, küçük burjuvaziye karşı kullandı; fiyatı artan ürünleri boykot etme çağrısında bulundu. 1990'lı yıllarda sendikal hakların savunulması ve geliştirilebilmesinin bir aracı olarak sermayedar sınıfa karşı tüketici boykotları gündeme geldi. Bazı sendikalar da, işçilerin tüketici olarak gücünü, sendikalaşmayı teşvik etmek amacıyla, sendikalı işçilerin ürettiği ürünlerin tercih edilmesini sağlamak biçiminde kullandı.

Çeşitli İllerde Et Boykotları

Et fiyatlarının artmasına karşı tüketicilerin tepkisinin bir örneği, 1946 yılında yaşandı. Boykot bir sendikal eylem değildi; halkın tepkisiydi. 1946 yılı Şubat ayında İstanbul'da bir et boykotu başlatıldı. Haftada iki gün et yememe boykotuna üniversiteli gençler ve çeşitli işyerlerinde çalışanlar katıldı. Tasvir Gazetesi olayı şöyle anlatıyordu: "Ete karşı halkın geçen Cumartesi günü yaptığı birinci boykotun celepler ve kasaplar arasında panik uyandırdığını yazmıştık. Bazı kimselelerin karara uymayarak et almaları ve umumi

yerlerde et veya etli yemek yemeleri herkes-te, bilhassa uzun harb senelerinde zaruret çeken mahdud gelirli vatandaşlar arasında haklı bir infial uyandırmıştır.” (Tasvir Gazetesi, 4.2.1946)

Gazete, Lokantacılar Cemiyeti’nin de boykota katılmasının beklendiğini yazı-yordu. Tasvir Gazetesi, bu boykotun daha sonraki günlerde de sürdüğünü şöyle an-la-tıyordu: “Et fiatlarının yükseltilmesine kar-şı girişmiş olduğumuz boykot hareketinin altıncı gününde olduğumuzu unutmayınız ve bugün de binlerce İstanbullu gibi siz de mutfağınıza et sokmayınız. Halkın en mü-him gidasını haksız gayelerine varmak üzere el sürülmeyecek bir fiat seviyesine çıkartan kasapların bu hareketlerine karşı ancak ve ancak toplu bir şekilde az et yemek suretile mücadele etmek lazım geldiği hakkındaki iddiamız, boykot günlerinde kasapların 190 kuruşa et satmış olmaları ile isbat edilmiş bulunmaktadır. Et fiatları normal hadde ininceye kadar sebatla bu mücadeleye de-vam edeceğiz. Mücadelemize 230 lokanta ve 40’ı mütecaviz okul ve müessese de etli ye-mek pişirmemek suretile iştirak etmektedir.” (Tasvir Gazetesi, 20.2.1946)

Bu olaydan 16 yıl sonra, İzmir’de sendi-kalar bir et boykotu örgütledi. 1960’lı yıl-larda tüketici boykotlarının ana konusu et, hedefi ise üretici ile tüketici arasında aracılı-k ederek büyük kazanç sağlayan celepler ve kasaplardı. Celeplerin baskılarına boyun eğen Belediye yönetimi de sert biçimde eleş-tiriliyordu.

Pahalılığı ve fiyat artışlarını yaratanlara karşı gerçekleştirilen tüketici boykotları, sendikaların tüm çalışanların fiili öncüsü konumuna gelmesi açısından da önemlidir.

Ancak, aşağıda örnekleri sunulan tüketi-ci boykotları, işçi sınıfının işverenlere karşı kullandığı bir mücadele aracından farklıdır.

Sendikalar tarafından 1960’lı yıllarda sap-tanabilen ilk et boykotu girişimi 1962 yılında

İzmir’de gerçekleşti. İzmir’de et fiyatlarının artırılması üzerine, Türk-İş Bölge Temsilcisi Orhan Sorguç 29.11.1962 günü bir bülten ya-yınladı. Bu bültende şöyle deniyordu:

“Evet, korktuğumuz başımıza geldi. Zam diye kazan kaldıran celeplerin bu taleplerini, her zaman olduğu gibi Belediyede toplanan zam komisyonu kabul etti. Bir de acaip karar aldı. Kuzu ve erkek koyun eti 750, dişi koyun 650 kuruş. Kemiksiz sığır ve manda 600, ke-mikli 500 kuruştan satılacakmış. İnsaf deni-len şey ortadan mı kalktı? halen İzmir’de 3-5 nüfuslu işçilerin günde 5 ila 7 liraya çalıştı-rıldığından kimsenin haberi yok mu? İktisa-di kalkınma yükünün fakir işçi omuzlarına tahmil ettiği ağırlık altında ezildiğinin kim-se mi farkında değil? Yeter artık. Belediyede bu beldede yaşayan fakir vatandaşlarının en mübrem gıda maddelerinin bu derece fütur-suzca arttırılmasına dur diyecek makam mı kalmadı? İzmir İşçileri Belediyenin bu tu-tumunu şiddetle protesto eder ve 1.12.1962 tarihinden 10.12.1962 tarihine kadar et ye-meme boykotu ilan edip, sayın İzmir halkı-nın da alınmış bulunan bu 10 günlük boykot kararına iştirakini rica eder.” (Türk-İş 3. Böl-ge Temsilcisi Orhan Sorguç’un açıklaması, 29.11.1962, daktilo metin)

İzmir’de Türk-İş’e bağlı 18 sendikanın temsilcisi 20 Kasım 1962 tarihinde bir top-lantı yaptılar. Türk-İş 3. Bölge Temsilcisi Or-han Sorguç toplantıda şunları söyledi:

“Birkaç günden beri Belediye ve Valinin başkanlığında toplanan ve celeplerin, kasap-ların ete zam istemeleri konusundaki müza-kereleri temsilciliğimizce de takip edilmiştir. 28.11.1962 tarihli bir bültenimizle görüşleri-mizi belirtmemize rağmen 29.11.1962 bugün ete kilo başına 100 kuruş zam yapıldığını ga-zetelerden öğrenmiş bulunuyoruz. Nitekim birçok sendikacı arkadaşlarımız bu kararın alınması karşısında sabahtan itibaren tem-silciliğimize gelerek, bu kararın tasvip edil-mediyini, bir toplantı yapılarak bu hususta

bir protesto gösterisi yapılmasını istediler. Diğer taraftan da gelen haberlere göre fabrikalarda yer yer yemekhanelerde işçiler toplanarak muayyen bir zaman için et yememeğe karar aldıkları da bildiriliyor.” (29.11.1962 tarihli toplantı tutanağı, s.1, daktilo metin)

Mezbaha İşçileri Sendikası Başkanı Şerif Ercan da şu açıklamayı yaptı: “Biz bu zammı yerinde göremiyoruz. Red ederiz. Bu zammı birkaç celep istedi ve oldu. Kasaplar esasen, yüzde 15 zam versinler, demektedirler. Bu iş birkaç celebin belediyeyi boyun eğdirmesinden başka bir şey değildir.” (29.11.1962 tarihli toplantı tutanağı)

Toplantıda, bir et boykotu tertip komitesi oluşturuldu ve şu kararlar alındı:

“(1) Miktarı kafi araba tutulmak suretiyle, İzmir halkının boykota iştirakının sağlanmasına,

(2) Komisyonunda zamma taraftar olanların da boykota iştirakı için pankartlar yapılarak evlerinin önüne bırakılmasına,

(3) Beş araba tutulmasına, yapılan masrafdan artan kısmının bir fonda saklanması, bu kabil hareketlerde harcanmasına,

(4) Şehir hizmetleriyle ilgili, Vilayet veya Belediyede alınan kararlarda işçi temsilcilerinin de söz hakkı olması, bunun için de Belediye, Vilayet ve ilgili bakanlıklara müracaatta bulunulmasına,

(5) Pankartlar kartonlara yazılarak şehrin kalabalık yerlerinde duvarlara asılmasına,

(6) Kadınlar Birliğine de bu husus yazılarak, boykota iştiraklerinin istenilmesine, (...) karar verildi.” (30.11.1962 tarihli açıklama, çoğaltma)

2 Aralık tarihinde kamuoyuna açıklanan “tertup komitesi” imzalı bildiride şunlar söyleniyordu:

“Belediye halkın iştirak kabiliyetini yaptığı hesaplarda nazarı dikkate almamış, kazan kaldıran celebin arzularına boyun eğmiştir. Dün manava, bugün celebe teslim olan Be-

lediyenin yarın kazan kaldıracak diğer esnafa da dayanamayacağı aşikardır. İşte bunun içindir ki, işçi sendikaları fütursuzca zam yapan belediyenin karşısında direnerek 10 gün için et yememeye karar vermişlerdir.

“Uyanık ve münevver İzmir halkının Belediyeyi dize getiren celeplere karşı direnecilerine ve 10 günlük boykot’a iştirakle et yemeyip onları dize getireceklerine emin olarak, Muhterem Hemşehrilerimizi sendikalarımızın aldığı 10 günlük et yememe boykotuna davet ederiz.” (Tertup Komitesi imzalı duyuru, 2.12.1962, çoğaltma)

Kampanya geniş bir destek gördü. Kampanyanın sonunda halka dağıtılan bildiride şöyle deniliyordu:

“Biz beraber olduğumuz müddetçe bizi kimse istismar edemez.

“Haklı davamızı destekleyen değerli gazeteler, Ege Üniversitesi Talebe Cemiyeti idareci ve müntesiplerine, Ege Köy Öğretmenler Derneği idareci ve müntesiplerine ve geniş miktarda bizi destekleyen ve et yemeyen bilumum dernek ve teşekküller, diğer vilayetlerden telle boykota katıldığını bildiren sendikalara, namuslu kazancı ön plana alan kasaplara ve bizle beraber olan İzmir halkına ve Türk anasına alenen teşekkür ederiz.

“Netice alabilmek azim ve kararında olan teşkilatımız sizlerden bir ricada daha bulunmaya karar verdi.

“(1) % 15 nisbetinde kârla et satışı yapılabılır. Her kasaptan günlük fatura isteyiniz, vermeyenleri bize bildiriniz.

“(2) Etler kaba kağıtlara sarılmayacaktır, kağıtla vatandaşın hakkını kısıtlayan kasapları da bildiriniz.” (Boykot Komitesi imzalı bildiri)

Bu boykot sonucunda et fiyatlarının düştüğü, Türk-İş Bölge Temsilciliği adına Burhanettin Asutay’ın 27.8.1963 tarihli açıklamasından anlaşılmaktadır: “Değerli Valimiz Enver Saatçigil geçen yıl et fiyatlarını

yükseltti. Ne oldu sanki? Vatandaş bu karakuşu kararı alkışladı mı? Yok. Et yemedi. Böylece de 750 kuruşluk et 550 kuruşa düştü.” (Burhanettin Asutay, Basın Açıklaması, 27.8.1963, s.1, çoğaltma)

1964 yılının ilk aylarında İzmir’de Türk-İş Bölge Temsilciliği bir et boykotu başlattı. Amaç, “halkın beslenme ihtiyacını suistimal eden kasaplar”a karşı mücadele etmektir. İzmir’deki mücadelenin oldukça etkili olması üzerine, boykot İstanbul sendikalarının da gündemine girdi. İstanbul’da da belirli bir etkinin sağlanması üzerine, Türk-İş İzmir Bölge Temsilciliği, Ankara’daki sendika ve sendika şubelerine yazdığı yazıyla, Ankaralı işçileri de et boykotu yapmaya davet etti. Bu süreçte, Türk-İş’in bir arabası ile yayın yapılarak, halk et boykotuna katılmaya davet edildi. (Türk-İş Dergisi, Haziran 1964, s.24)

Adana’da da 1964 yılında bir et boykotu yaşandı. Et fiyatlarının serbest bırakılmasından sonra görülen yüksek fiyat artışının ardından 18 Mart 1964 günü Türk-İş’in Adana Bölge Temsilciliğinde gerçekleştirilen toplantıda et boykotu yapılması konusunda ilke kararı alındı. Bank-İş Müfettişi Ekrem Koca, Devlet Demiryolları İşçileri Sendikası Başkanı Abdulkadir Özdenvar, Çukurova Gıda-İş Başkanı Mustafa Günay ve Türk-İş 4. Bölge Eğitim Müdürü Hüseyin Elbek bir “Ete Boykot Komitesi” oluşturdular. (Bu bölümdeki tüm bilgilerin kaynağı bu dönemdeki orijinal belgelerdir.) Bu komite, Adana’daki çeşitli kuruluş ve derneklerle ilişki kurdu ve boykotun başarı şansını yüksek gördü. 21 Mart 1964 günü yapılan toplantıda da, Adana’daki 12 sendikanın yapılacak masraflara katılması kararı alındı. Teksif Adana Şubesi’nden 200 lira, DDY İşçileri Sendikası’ndan 150 lira, Bank-İş ve Basın-İş gibi sendikalardan da 50 lira katkı istendi. Teksif Adana Şube Başkanı Edip Filazi de Ete Boykot Komitesi’ne katıldı.

Ete Boykot Komitesi 23 Mart 1964 günü,

26 Mart’ta başlayacak boykotu Adana Valiliğine bildirdi. 24 Mart 1964 günü Adana Emniyet Müdürlüğü’ne yapılan başvuruda ete boykot hareketinin başlayacağı bildirildi ve bu konu ile ilgili olarak hazırlanan bildiri iletili. 26 Mart günü akşamı yapılan basın toplantısı ile ete boykot başladı. Aynı gün Adana Belediye Başkanlığı’na yapılan bir başvuruyla, hazırlanan bildirinin belediye hoparlöründen okunması istendi. Ancak Adana Belediye Başkanı Ali Sepici, aynı gün verdiği yanıtta, “et fiatlarının serbest bırakılması Hükümetçe alınmış bir karar olduğundan hoparlörde yayınlanması istenilen ilanınızın yayınlanılamayacağı”nı bildirdi.

Ete Boykot Komitesi’nin 26 Mart 1964 tarihli açıklaması şöyleydi: “Muhterem Adanalılar, Son günlerde anormal bir artış gösteren et fiatlarının makul ve insafli bir seviyeye inmesi için, Türk-İş 4. Bölge Temsilciliğine bağlı Adana’daki işçi sendikaları tarafından düzenlenen ve diğer dernek ve teşekküller tarafından desteklenen ete boykot hareketi bugün fiilen başlamıştır. Bütün Vatandaş’ların et fiatları adil bir seviyeye düşünceye kadar et yememelerini ve bu boykot hareketine katılmalarını rica ederiz.”

Ete Boykot Komitesi bir de el ilanı bastır-
dı ve halka dağıttı. İlan şöyleydi:

“Şehrimizin et gibi önemli bir besin ihtiyacını karşılayan ve sayıları onu geçmeyen inhisarcı celep ve kasapların keyfi zam hareketlerinden kurtulmak istiyorsan, giriştiğimiz ete boykot hareketine sen de katıl. Böylece günümüze kadar süregelen sömürü ve insafsız kazanç oyunları önlenememiş olsun. Et ihtiyacını karşılayamayan binlerce dar ve sabit gelirli ailenin senin bu mücadeleye, bu ete boykot hareketine katılmanı samimiyetle beklediğini ve özlediğini unutma. Bu ete boykot hareketi, bil ki, bir insafli ve adil kazanca kanaat ve bağlılık şuurunu geliştirecek, her alandaki tröstün, yani ekonomik baskı gruplarının aşırı kâr hevesini kıracak-

tır. Unutma ki, şehrimizin kasapları et fiatlarının serbest bırakılacağı günlerde keyfi zam hareketlerinde ve aşırı kazanç teşebbüslerinde bulunmayacaklarına dair vaad ile taahhütlerde bulunmuşlardır. Ancak, bütün bu vaad ve taahhütlerini, serbest satış düzenine geçildikten hemen sonra unutmışlardır. Böylece devamlı zamlarla en hayati bir gıda maddesi olan eti 6,5 liradan 8,5 ile 10 liraya çıkarmışlar ve canlarının istediği şekilde satış yapmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra yarım kiloluk bir et satışında dahi, tanesi 80 ila 110 gram arasında değişen ambalaj kâğıdını da bol bol kullana gelmişlerdir. Sayın Adanalı, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu 4. Bölge Temsilciliğine bağlı bütün işçi sendikalarının, Adana Öğretmenler Derneği'nin ve diğer teşekküllerin elele vererek düzenlediği ve 26 Mart 1964 Perşembe günü başlayacak olan ete boykot hareketine katılmakla, kendi sofran ve sağlığın için de bir hizmette bulunmuş olacaksın. Boykotumuz, et fiatları diğer illerde olduğu gibi insaflı ve makul bir seviyeye ininceye kadar devam edecektir."

Kampanya içinde üç kez el ilanı bastırıldı ve dağıtıldı, bir bez pankart yazdırıldı, hoparlörlü bir araba kiralanarak propaganda yapıldı ve gazetelere boykota ilişkin fotoğraflar dağıtıldı. Tüm giderler 980 liraydı. Giderler sendikalar arasında bölüştürüldü.

Mart ayı sonunda Ete Boykot Komitesi tarafından yapılan açıklamada şöyle deniliyordu:

"Üç gündür sizlerin feragat ve gayretiyle devam eden et boykotu şuurlu davranışınız sayesinde amacına ulaşmak üzeredir. Batılı anlamda vermekte olduğunuz bu muazzam imtihan ileride Millet olarak daha rahat, ucuz ve müreffeh bir yaşama imkânı sağlayacaktır. Bundan böyle, teşkilatlarımız Vatan'da' a pahalı ve gayri sıhhi gıda maddeleri satmak ve imal etmek isteyenlere karşı aynı iktisadi direnişi göstermekte asla te-

reddüt etmeyecektir. Muhterem Adanalılar, şehrimiz kasapları et fiatlarında bir miktar indirim yapmak için müracaat etmişlerdir. Ancak bu indirimin kifayetsiz olduğuna inanan komitemiz, sizlerden bir müddet daha et boykotuna devam etmenizi talep ederken, bu asil davranışınızdan dolayı sizlere sonsuz teşekkürlerimizi arz ederiz. Dava hepimizin davasıdır."

Adana Belediye Başkanı Ali Sepici, et boykotunu kırmak için büyük çaba gösterdi. Bu doğrultudaki girişimlerinden biri, belediye hoparlöründen et boykotunun bittiğine ilişkin yaptığı gerçektir dışı açıklamaydı. Ali Sepici'nin boykotu kırmaya yönelik bu girişimi Eti Boykot Komitesi tarafından protesto edildi ve boykotun devam ettiği açıklandı.

Et boykotu 15 Nisan 1964 günü sona erdi. Komite'nin bu konudaki açıklaması şöyleydi:

"Sayın Adanalılar. 26 Mart 1964 tarihinde başlayıp asil direnişinizle bugüne kadar devam eden ete boykot hareketimiz aşağıda izah edilen şartlar muvacehesinde nihayete ermiş olup, et fiatları Kasaplar Derneği ile varılan mutabakata göre sekiz lira olarak dondurulmuştur. Müstehlik şuurunun gösterilmesine vesile teşkil eden bu sendikal hareket, geniş bayram istihlaki ve fiatları serbest bırakan Bakanlar Kurulu kararının istismarı yanında şehrimiz Belediye Reisinin de tutumunun neticesi olacak fiat artışlarını önlemiş bulunmaktadır. Sendikalarımız bundan sonra da vuku bulacak gayri adil fiat artışlarının karşısında olacak ve geniş halk kitlelerini istismar edecek ticari ve siyasi tröstlere aman vermeyeceklerdir. Durumu böylece ilan eder, boykota katılan bütün Adanalı hemşehrilerimize teşekkürlerimizi sunarız."

Aynı günlerde Mersin'de de 13 sendika ve Öğretmenler Derneği bir ete boykot yürüyüşü düzenledi. Tam gününü saptayamadığım "sessiz yürüyüş" saat 15.30'da başladı. Mersin içindeki yürüyüşten sonra Atatürk

anıtına çelenk kondu ve istasyon önüne kadar yüründü. Taşınan pankartlarda şunlar yazıyordu: "Bir günlük emek, bir kilo et, insaf, insaf," "vatandaş, et yerine sebze, balık yiyelim," "kasapların oyunlarına paydos," "paramızla et değil, dert alıyoruz," "kasapların istediği değil, çoğunluğun kararı: ete boykot, ete boykot," "balıkçı, tavukçu, sen de malını ucuza sat, et boykotunu destekle."

Konya'da 1965 yılı Mart-Nisan aylarında etin kilosu 7 liradan 9-10 liraya çıktı. Bunun üzerine, Konya'da sendikalar bir et boykotu başlattı ve et fiyatlarının 7 liraya indirilmesini istedi. Kasaplar Derneği, kiloda 50 kurusluk bir indirim kabul etti. Belediye başkanının sendikalarla Kasaplar Derneği'ni uzlaştırma çabaları da sonuçsuz kaldı. Sendikacıların oluşturduğu bir heyet, kasaplara karşı Et ve Balık Kurumu'nun Konya'da satış mağazası açmasını sağlamak üzere görüşmeler yapmak için Ankara'ya gitti. Milletvekilleriyle görüşme yapıldı. Konya Milletvekili Sait Sina Yücesoy, bu istek karşısında, "Size ne? Siz böyle şeyleri ne bilirsiniz? Amele maaşını alıp otursun. Dargelirli et yemeyiversin, az yesin. Ne karıştıyorsunuz böyle şeylere" diye tepki gösterdi. Sendikalar, boykota halkın da katılımını sağlayabilmek amacıyla Konya'da kampanyalar başlattı. (Türk-İş Dergisi, Mayıs 1965, s.27)

İskenderun'da ise 1967 yılında bir et boykotu oldu. İskenderun Yol-İş Sendikası'nın öncülüğünde, sendikalar, çeşitli dernekler ve Belediye, 1967 yılı ilkbaharında kasaplara karşı bir et boykotu başlattı. Bu eylemin gerekçelerinden biri, "sendikaların bu hareketinin muvaffak olması halinde sendikaların halk nezdinde itibarlarının artacağı mülahazası" idi. Bu arada, Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü'ne 24.5.1967 tarihinde bir yazı yazılarak, İskenderun'da kemiksiz koyun eti fiyatının 15 liraya, sığır etinin fiyatının da 9 liraya yükseltilmesi sonucunda et boykotunun başlatıldığı belirtildi ve Ku-

rum'un İskenderun'da tanzim satışına başlaması ve ilerde de iki satış mağazası açması istendi. Et ve Balık Kurumu ise, 5.6.1967 tarihli yanıtında, "canlı hayvan fiyatlarında meydana gelen anormal artışlar dolayısıyla" istenen fiyatlarla satış yapmalarının mümkün olmadığını bildirdi. (İskenderun Yol-İş'in Türk-İş'e 24.5.1967 tarihli yazısı ve Et ve Balık Kurumu Gn.Md.'nün İskenderun Yol-İş'e 5.6.1967 tarihli yazısı)

İzmir'de Sebze ve Meyve Boykotu

1965 yılında İzmir'de Türk-İş Bölge Temsilciliği, artan sebze ve meyve fiyatlarını düşürmek amacıyla bir tüketici boykotu örgütledi.

Türk-İş'in İzmir'deki 3. Bölge Temsilciliği'nin 7.7.1965 tarihli bildirisi şöyledir:

"Kabızımallar, sebze ve meyve yetiştiricisinin elinden malı alırken araya bazı araçlar sokmak suretiyle sebze ve meyve fiyatlarının artmasına sebep olmaktadır. Hallerde, yani sebze ve meyve satış hanlarında gerek araçlar ve gerekse kabızımallar şahıslarına büyük menfaatler sağlamak maksadıyla tertiplere girişerek perakende satıcılara ve manavlara pahalı satış yapmakta, meyve ve sebzelerin halk eline geçiş sırasında da perakendeci esnaf ve manavlar % 25 - % 40 arasında bir kâr sağlayarak her türlü meyve ve sebzeyi lüks matah haline getirmektedirler.

"Meyve ve sebzelerin hanlardan satın alındığı sırada kalite düşüklüğü, boy itibarıyla irili ufaklı olmaları dikkate alınarak fiyatlar arasında farklar vardır. Perakende satıcılar bu fiyat farkını ortadan kaldırmak için köşe ve han başlarında malları karıştırarak sebze ve meyvenin kalitesini paçal etmek suretiyle, halka en yüksek fiyatla aldığı malın faturasını göstererek haksız ve fahiş kazanç sağlamaktadırlar.

"Yaz ortasında domatesin kilosu 200-250, patlıcanın 150-200, bamyanın 400, fasulyenin 200-300 kurus arasında satılması, keza meyve fiyatlarının yanına yanaşılmaz hale

gelmesi bugüne dek görülmemiş bir olaydır.

"Muhterem İzmirliiler,

"Celeplere karşı kampanya açtık, muzaffer olduk. Hamur ekmek, karışık yağ yemek için gayret sarfediyoruz. Şimdi bir hafta müddetle bütün İzmirli hemşehrilerimizi meyve ve sebze yememeye davet ediyoruz. Burunları kaf dağında olanları hizaya getirmek için el ele vermemiz gerekmektedir. Kabzımallar 'pahalı ise yemesinler, konserve yesinler' diyerek sizlerle alay etmektedirler. Ödediğimiz para yetiştiricinin eline geçse hiçbir şey demiyceğiz. Zürradan ucuz al, halka çok pahalı sat; olmaz..

"İlan ettiğimiz bir haftalık sebze ve meyve boykotuna iştirak edeceğiniz inancı içinde bütün hemşehrilerimizi en derin sevgi ve saygı ile selamlarız."

Türk-İş 3. Bölge (İzmir) Temsilciliğinin 13.7.1965 tarihli bildirisi ise şöyledir:

"İzmirliiler

"Biz sizi ve kesenizi korumaya çalıştık. Kabzımalların kesenize haksız el uzatmalarına mani olmak istedik. İzmir Belediyesi bizim karşımızda yer aldı. Belediye Başkan Yardımcısı Selahattin Candemir kendi menfaatini korumak için dün hal binasında kabzımallar, araçlar, ara komisyoncuları ve menfaate uygun cevap verecek yemlenmişlerin iştirak ettiği toplantıda maskesini düşürdü.

"Biz, yani Türk-İş daha açık bir deyimle, halkın ve çalışanların hizmetinde olanlar; Bizi ve sizi soyanlara karşıyız. Sömürücülere DUR diyoruz. İşçinin ve küçük memurun emeğini üç kilo domates ve patlıcanla değerlendirenlerle mücadeleye karar verdik. Bizi tehdit ederler, bize söverler, bizi döverler ve para ile tuttukları kimselerle bizi öldürtürler.

"Değerli İzmirliiler, bütün bunlara, kanunsuz istismarcılıklara metelik vermiyoruz.

"Halkı sömürenlere karşıyız. Bizi ve hepimizi artık soyamıyacaklar. Belediye Başkanına gözlerindeki gözlüğü çıkarma zamanının geldiğini ihtar ederiz. Eksik gramajlı

1968 yılının ilginç olaylarından biri, sendikal mücadelede tüketici boykotunun kullanılmasıydı. Kimya-İş Sendikası İstanbul'da Birleşik Alman İlaçları Ltd.Şti.'nde örgütlüydü. İşveren 17 Şubat 1968 günü işyerinde çalışan sendika yöneticilerini, temsilcilerini ve bazı üyeleri işten çıkardı. Kimya-İş Sendikası da şirket tarafından üretilen ilaçların tüketilmemesi için bir kampanya başlattı. Bu kampanyaya Maden-İş Sendikası da katıldı.

ekmek, karışık yağ, sıhate zararlı yiyecek satma zamanı bitmelidir. Artık yeter:

"Bizi, gizli emeller peşinde koşmakla itham ettiler. GİZLİ EMEL: Halkın menfaatini korumaksa, EVET. Sömürenlere yeter demekse, EVET. İşçiyi bedava çalıştıranlara karşı mücadele açmaksa, EVET. YETER. Halkı sömüremiyeceksiniz. Müstahsili kuru ekmeğe muhtaç halde bırakamıyacaksınız. İşçiyi kuru fasulyeye, zeytine yeter dedirtmiyeceksiniz.

"Perde açıldı, ışık göründü. Unutmayın taban uyandı, halkı sömüremiyeceksiniz. Halkı sömürtmeyeceğiz. Artık buna inanın.

"ASİL İZMİRLİLER: Açtığımız sebze ve meyve boykotuna iştirakinizi sizi sömürenleri ve onlara alet olanları sinirlendirmeye başladı. Size binler ve binlerce teşekkürler. Hakkını arar hale geldin. Bu yola baş koyan kişiler olarak tek desteğimiz ve güvendiğimiz sizlersiniz. Sağolun."

Sendikaların 1960'lı yıllarda fiyat artıran esnafa karşı tüketici boykotu uygulamasının başka örnekleri de vardır. Ancak daha sonraki yıllarda bu nitelikteki tüketici boykotları tekrarlanmadı. İşverenlere karşı tüketici boykotları önem kazandı.

Sendikal Mücadelenin Bir Aracı Olarak Tüketici Boykotları

Sermayedarlara karşı sendikal mücadelenin bir aracı olarak tüketici boykotları 1960'lı yıllarda gündeme geldi.

1968 yılının ilginç olaylarından biri, sendikal mücadelede tüketici boykotunun kullanılmasıydı. Kimya-İş Sendikası İstanbul'da Birleşik Alman İlaçları Ltd.Şti.'nde örgütlüydü. İşveren 17 Şubat 1968 günü işyerinde çalışan sendika yöneticilerini, temsilcilerini ve bazı üyeleri işten çıkardı. Kimya-İş Sendikası da şirket tarafından üretilen ilaçların tüketilmemesi için bir kampanya başlattı. Bu kampanyaya Maden-İş Sendikası da katıldı.

1969 yılı Ağustos ayında İzmir'deki Türk-İş Bölge Temsilciliği, Coca Cola içilmemesi çağrısı yaptı. Bu tüketici boykotunun nedeni, bu işyerindeki işçilerin Tez Büro-İş Sendikası'na üye olmaları sonrasında baskıyla karşılaşmalarıydı.

İlginç bir tüketici boykotu, bankadan para çekmek biçiminde uygulandı. Tez Büro-İş Sendikası Garanti Bankası'nın 34 işyerinde 1976 yılı Eylül ayında greve çıktı. Daha sonra grevi 46 işyerine yaygınlaştırdı. Grev sırasında, bankadaki mevduatın çekilmesi kampanyası açıldı. 22 günlük grev süresince 465 milyon lira çekildi. Türk-İş de, bankadaki 10 milyon liralık Ulusal İhtiyaçlar Yardım Fonu hesabını kapattı. (Tez Büro-İş, 7. Genel Kurul Çalışma Raporu, Sendikal Çalışmalar, Ankara, 1977, s.25)

Kristal İş Sendikası 1987 yılı Temmuz ayında Toprak Holding'e bağlı Toprak Seramik A.Ş. işyerinden işçi çıkarılmasını protesto etmek amacıyla Toprak Holding'e bağlı işyerlerinde üretilen ürünlerin satın

alınmaması için kampanya açtı. (Cumhuriyet, 11.7.1987)

Türkiye'de yabancı sigara kullanımı yaygınlaşınca, Tekel'in ürettiği sigaraların pazardaki payı azaldı ve Tekel'de çalışan işçi sayısı 1980 yılında 70 binken, 1990 yılında 38 bine düştü. Bunun üzerine, Türk-İş'e bağlı Tekgıda-İş Sendikası Genel Başkanı ve Türk-İş Genel Sekreteri Orhan Balta, yabancı sigaraların boykot edilmesi çağrısı yaptı. Orhan Balta'nın açıklamasında şöyle deniyordu: "Yabancı sigara ithalinin durdurulmasıyla yabancı sigara tüketimine boykot çağrısında bulunuyoruz. Tekel idaresi kolları sıvayıp en kısa sürede çok kaliteli sigara üreterek ülkemize büyük kazançlar sağlarken, yabancı sigara içenleri de iki misline yakın para ödemekten kurtaracaktır." (Orhan Balta, "Yabancı Sigarayı Boykot Edelim," Türk-İş Dergisi, Temmuz 1990;17) Ancak Tekgıda-İş Sendikası veya Türk-İş, böyle bir çağrının gereği olan kampanyayı başlatmadı.

Coca Cola'yı üreten İMSA A.Ş. işyerinde üretimde çalışan işçiler Tekgıda-İş'e, dağıtımda çalışan işçiler Tez Koop-İş'e üyeydi. Her iki sendika da işyerinde 1990 yılı Kasım ayında grev uyguladı. Grev sırasında 950 işçi adına yapılan açıklamada, halk Coca Cola içmemeye çağrıldı. (Güneş, 24.11.1990)

Türkiye Gazeteciler Sendikası 1992 yılında Milliyet Gazetesi'ndeki sendikasızlaştırma girişimine karşı Ocak ayında bir tüketici boykotu başlattı. Milliyet Gazetecilik A.Ş. bu karara karşı Türkiye Gazeteciler Sendikası aleyhinde 13 Ocak 1992 tarihinde dava açtı. İstanbul Asliye 2. Ticaret Mahkemesi, 15.10.1992 tarihinde "davalının boykot çağrısının haksız rekabet oluşturduğunun tespiti ile önlenmesi"ne karar verdi. TGS, yerel mahkemenin bu kararına karşı Yargıtay'a başvurdu. Yargıtay Onbirinci Hukuk Dairesi 29.11.1993 gün ve 1993/1657 esas 1993/830 sayılı kararıyla yerel mahkemenin kararını onadı.

Türk-İş'e bağlı sendikaların 1995 grevleri sırasında, hükümet yanlısı yayın yapan Sabah Gazetesi'nin alınmaması için çağrı yapıldı. Türk-İş genel kurullarında, işçi sınıfının tüketimden gelen gücünün kullanılması gerektiği doğrultusunda kararlar alındı.

Türkiye'de tüketici boykotlarının en kapsamlı ve ses getirenini Petrol-İş Sendikası 18 Temmuz 1996 gününden itibaren Shell, Mobil ve BP'ye karşı uyguladı. Bu kampanya, ilk gün Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve TMMOB tarafından da desteklendi. Daha sonraki aylarda bir eşgüdüm komitesi oluşturuldu. Bu komiteye KESK, TTB, TESK, Türkiye Barolar Birliği ve çeşitli dernekler de katıldı. Petrol-İş Sendikası kampanya sırasında afişler, pullar ve bir kitapçık da hazırladı ve yaygın biçimde dağıtılmasını sağladı. (Petrol-İş, Shell-Mobil-BP İçin Kara Kitap ve "Tüketmeme" Kampanyamız, Yay.No.1997/1, İstanbul, 1997)

Birleşik Metal-İş Sendikası, ithalata ağırlık vereceği gerekçesiyle üretimi durduran ve işçi sayısını 170'den 20'ye indiren Türk Philips Şirketi'ne karşı 1997 yılı Temmuz ayında tüketici boykotu başlattı.

Türk Metal Sendikası Manisa Şubesi 2000 yılı Nisan ayında Vestel işyerinde işçilere uygulanan baskıları protesto etmek amacıyla Vestel mamulleri almama kampanyasına girişti.

2000'li yıllar öncesinde işçilerin kurduğu tüketim kooperatifleri çok önemliydi. Ancak işçi tüketim kooperatifleri sendikalar tarafından başlatılan tüketici boykotlarına aktif olarak ve etkili bir biçimde katılmadı.

2000 yılında Tamteks işyerinde Teksif Sendikası'nın örgütlenmesi sonrasında bazı işçiler işten atıldı. Bunun üzerine, Teksif Sendikası Bakırköy Şubesi bastırdığı bir afişle tüketici boykotu çağrısında bulundu. Afişte şunlar yazıyordu: "Ülkemiz emek çöplüğü değildir. Sendikalı olduğu için işten atılan Tamteks işçilerine destek vermek için

Adidas ürünlerini kullanmıyoruz, kullanırmıyoruz."

Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun 16 Ocak 2001 tarihli toplantısında alınan kararlar arasında, tüketici olarak gücün kullanılmasına ilişkin aşağıdaki bölüm yer aldı:

"Başkanlar Kurulumuz sendika karşıtı bir tavır içinde olan ve işçi kıyımı yapan işverenlere ve özel olarak da TANSAS işverenine karşı tüketimden gelen gücümüzün TÜRK-İŞ'in yönlendiriciliğinde etkili bir biçimde kullanılmasını istemekte; Tekgıda-İş Sendikamızın başlattığı sendikalı işçilerin ürettiği ürünlerin tüketiminin teşvik edilmesi kampanyasını desteklemektedir. Ulusal sanayimizin karşı karşıya bulunduğu sorunlar da gözönünde bulundurularak, ithal ürünler yerine yerli üretimin tüketimi tercih edilmelidir."

2001 yılı Şubat ayında Tezkoop-İş Sendikası, İzmir'de örgütlü bulunduğu Tansas işyerinde işçi çıkarılması üzerine, Türk-İş Başkanlar Kurulu kararını da hatırlatarak, Tansas'a karşı kampanya başlattı.

Toleyis Genel Başkanı Cemail Bakındı, 2001 yılı Nisan ayında, sendikasıylaştırma girişimleri nedeniyle Koç Holding'e bağlı şirketlerin ürünlerinin boykot edilmesi çağrısında bulundu.

İstanbul'da bulunan Desa Deri şirketinde çalışan işçilerden bazıları, Deri-İş Sendikası'na üye oldukları için işten çıkarıldı. İşçiler direnişe geçti; 6 Eylül 2008 günü Taksim'de bulunan Desa mağazası önünde protesto gösterisi yaptı. Deri-İş Genel Başkanı Musa Servi, şirketin ürünlerinin boykot edilmesi çağrısında bulundu. (Günlük Evrensel, 7.9.2008)

Tekgıda-İş Sendikası 2008 yılı Eylül ayında Susurluk yolu üzerindeki Yörsan Süt Ürünleri İşletmesi'nde örgütlenme çalışmalarına başladı. İşveren çok sayıda işçiyi sendikalaşma sürecinde işten çıkardı. Bunun üzerine Yörsan ürünleri boykot edildi. Sen-

dika üyeleri, Yörsan ürünlerini satan mağazaların önünde el ilanları dağıttı.

Tekgıda-İş Sendikası 2014 yılında TUSİAD Başkanı Muharrem Yılmaz'a ait Süttaş Şirketi'nin Aksaray ve Bursa Karacabey fabrikalarında örgütlenme çalışmasına başladı. Ancak iki fabrikadan 18 işçinin işten çıkarılması üzerine 26 Nisan günü fabrika önünde direniş başladı. Tekgıda-İş Sendikası, Süttaş ürünlerinin tüketilmemesi için etkili bir kampanya yürüttü.

9 Mart 2021 tarihli Aydınlık'ta "Bel Karper İşçisi Uyardı: TİS Masasına Oturmazsanız Boykot Kapıda" başlıklı bir haber yayımlandı. Habere göre, Tekirdağ Çorlu'daki Bel Karper Gıda San. A.Ş. fabrikasında Tekgıda-İş Sendikası'nda örgütlenen ve sendikal haklarını kullanan işçilerden 5'i işten çıkarılmış, 12 işçi de ücretsiz izne gönderilmişti. Şirket, merkezi Fransa'da bulunan ve dünya çapında 27 peynir üretim tesisi ve 31 ofisinde 12.000'den fazla işçi çalıştıran Bel Group'a aitti. Haberde şu açıklama yer alıyordu: "Üyelerimizi daha fazla sömürmenize asla izin vermeyeceğiz! Aksi takdirde örgütlü gücümüzü ve tüketimden gelen gücümüzü kullanarak yurtiçinde ve yurtdışında yaptığımız tüm hukuksuzlukları haykırarak, ürünlerinizi sattığımız tüm alışveriş merkezlerinde ürünlerinize boykot çağrısı yapacağız."

Sendika Üyesi İşçilerin Ürünlerini Tercih Etme

İşçilerin ve sendikaların tüketici olarak güçlerini kullanmalarının bir biçimi de sendika üyeleri tarafından üretilen ürünleri veya sunulan hizmetleri tercih etmeleridir.

Bu konuda Tekgıda-İş ve Petrol-İş'in tutumları örnektir.

Tekgıda-İş'in 2001 yılı Ocak ayında yayımlanan Tüketici Bülteninin 4. sayısında şu bilgiler yer alıyordu: Nestle MİS işyerinde çalışan Tekgıda-İş üyeleri, yemekhanede haftada iki gün verilen tavuğun, sendikaya karşı düşmanca tavır içinde bulunan ve işçi çıkaran Köy-Tür işyerinden alınmamasını istediler. İşveren de bu talebi kabul etti. Tariş'te 5000 personel için çıkarılan yemekte sendikalı işçilerin ürettiği ürünlerin kullanılması, sendikalı işçilerce üretilmeyen ürünlerin mümkün olduğunca tüketilmemesi konusunda anlaşma sağlandı. Ayvalık'ta Unikom ve Komili işyerlerinde çalışan Tekgıda-İş üyeleri, kendilerine her gün verilen ayranın sendikalı işçilerce üretilmediğini belirterek, sendikalı işçilerin çalıştığı Nestle, Mis Süt veya Pınar Süt ayranı istediler ve işveren de bu talebi kabul etti.

Tekgıda-İş Sendikası, üyelere dağıttığı bloknotların arkasında da örgütlü olduğu işyerlerinin listesini koyarak, bu şirketlerin ürünlerinin tüketilmesini teşvik etti.

Petrol-İş de 2001 yılında "Ürettiklerimizi Tüketiyoruz" kampanyası başlattı.

Türk-İş, "Sendikalı İşçi - Kaliteli Ürün, Sendikalı İşçi - Kaliteli Hizmet, Tüketimden Gelen Gücünü Kullan" broşürüyle (tarihsiz) üye sendikaların örgütlü olduğu işyerlerinin listesini yayımladı.

Ancak genel olarak bakıldığında, işçilerin, memurların ve sendikalarının, günümüze kadar tüketici olarak güçlerini etkili bir biçimde kullandıkları söylenemez.